

Тематична рубрика: 5 Соціальна педагогіка

УДК 364.4:314.151

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З МІГРАНТАМИ

PECULIARITIES OF THE WORK OF A SOCIAL WORKER WITH MIGRANTS

Моргай Лілія Анатоліївна,

доктор філософії,

доцент кафедри соціальної педагогіки

та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

У статті висвітлені ключові форми роботи соціального працівника з мігрантами. Зазначена роль соціального працівника у взаємодії з мігрантами для допомоги у вирішенні соціальних проблем. Перераховано ряд проблемних ситуацій, які виникають у процесі міграції: це економічні, правові, соціальні.

Висвітлено два види соціальної роботи: практична та організаційна, яку надаються мігрантам, спеціалісти, із соціальної сфери. Подана кількісна статистика мігрантів, що мешкають за межами своєї країни.

Охарактеризована діяльність соціальних служб при допомозі мігрантам. Висвітлені методи роботи соціального працівника, за допомогою яких здійснюється управління процесами міграції.

Описані рівні міграційної політики. Висвітлений головний аспект роботи із мігрантами – соціальна безпека, яка може бути забезпечена тільки цілеспрямованою політикою і діями держави.

Висвітлені категоріальні програми, що надають допомогу певним категоріям мігрантів. Подані пріоритетні напрями соціальної роботи з мігрантами. Описані дії соціальних працівників під час роботи з мігрантами.

Подана характеристика комплексного характеру міграції. Висвітлена характеристика програмно-цільового методу роботи соціального

працівника щодо даної категорії у суспільстві. Описані програми соціальної політики щодо міграції: універсальні, категоріальні.

Висвітлена інформація стосовно трудової міграції. Подана характеристика видам міграції: тимчасова, циклічна або маятникова (постійна). Висвітлений соціальний момент адаптації мігрантів та подано перелік різних способів міграційного процесу. Розкрито стадію міграційного процесу – рееміграцію (реадмісія, повернення). Зазначено, що найбільшу кількість проблем породжує – безповоротний тип міграції, саме даний тип є найважливішим і ключовим об'єктом у соціальної роботи.

Вказано, що діяльність соціального працівника може бути направлена на самого мігранта-трудівника, родину, дітей мігрантів або на соціальне оточення. Вказано, що робота соціального працівника направлена на протидію дискримінації, негативного ставлення у суспільстві щодо осіб, які стали мігрантами.

Ключові слова: *міграція, соціальний працівник, програма соціальної підтримки, робота соціального працівника з мігрантами, трудова міграція, соціальні служби, рееміграція.*

The article highlights the key forms of work of a social worker with migrants. The role of a social worker in interaction with migrants to help solve social problems is mentioned. A number of problematic situations that arise in the process of migration are listed: economic, legal, social.

Two types of social work are covered: practical and organizational, which are provided to migrants, specialists in the social sphere. Quantitative statistics of migrants living outside their country are presented.

The activity of social services with the help of migrants is described. The methods of work of the social worker by means of which management of migration processes is carried out are covered.

Levels of migration policy are described. The main aspect of work with migrants is highlighted – social security, which can be provided only by purposeful policies and actions of the state.

Categorical programs that provide assistance to certain categories of migrants are highlighted. Priority areas of social work with migrants are presented. Describes the actions of social workers when working with migrants.

The characteristic of complex nature of migration is given. The characteristic of the program-target method of work of the social worker concerning the given category in a society is covered. The programs of social policy on migration are described: universal, categorical.

Covered information on labor migration. The characteristic of types of migration is given: temporary, cyclic or pendulum (permanent). The social moment of adaptation of migrants is highlighted and a list of different ways of migration process is given. The stage of migration process – reemigration (readmission, return) is revealed. It is noted that the biggest number of problems is caused by the irreversible type of migration, this type is the most important and key object in social work.

It is stated that the activities of a social worker can be directed at the migrant worker himself, family, children of migrants or the social environment. It is stated that the work of a social worker is aimed at combating discrimination, negative attitudes in society towards people who have become migrants.

Key words: migration, social worker, social support program, work of a social worker with migrants, labor migration, social services, reemigration.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Міграція – складне соціальне, політичне, економічне та нормативно-правове явище, яке не є однозначним ні за змістом, ні за сутністю [7].

У зв'язку з подіями, що почалися в Україні з 2014 року міграційні процеси стали масовими в Україні. Вагому роль у допомозі людям, що стали жертвами вимушеної міграції є соціальні працівники.

Загалом, оперуючись на статистичні дані, у світі 285 мільйонів мігрантів мешкають за межами країни свого походження, при цьому понад 80% загальної міжнародної міграції припадає на трудову міграцію [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До плеяди наукової еліти, яка займається проблематикою міграційних процесів (соціальний аспект) належать: Р. Бондура, М. Біль, М. Касьянов, В. Мойсей, Т. Ромащенко, М. Русанов, Т. Семигіна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Висвітлити основні соціальні проблеми зазначеної категорії населення; розкрити основні обов'язки соціального працівника у роботі з мігрантами.

Мета статті – висвітлити роботу соціальних працівників з мігрантами.

Виклад основного матеріалу. Міграцією називається будь-територіальне переміщення, що відбувається між різними населеними пунктами однієї або декількох адміністративно-територіальних одиниць, незалежно від тривалості, регулярності і цільової спрямованості.

Мігранти – суб'єкти, яким необхідна допомога в соціальній адаптації та інтеграції. Найбільш оптимальним є розгляд міграції населення не тільки як процес територіальної мобільності, але і як стан примирення з новим середовищем.

Серед основних соціальних проблем мігрантів, слід виділити наступні: житлова проблема; проблема працевлаштування; соціальна та психологічна адаптація [6].

До перелічених вище проблем додається безліч інших проблем: отримання прописки за місцем проживання, правова неграмотність і відсутність інформації про те, де можна отримати необхідну допомогу, влаштування дітей в дошкільні та шкільні установи, незнання (погане знання) мови і культурних особливостей нової території перебування, ксенофобія і агресивна поведінка з боку місцевого населення. В даний час органи соціального захисту проводять різну роботу з мігрантами.

Соціальні працівники допомагають кожному, хто звернеться у вирішенні: економічних, правових, соціальних та інших проблем, допомагають у встановленні або відновленні необхідних соціальних зв'язків і відносин [1].

У соціальній роботі з мігрантами виділяються два основних види:

1. Практична соціальна робота. Практична соціальна робота з мігрантами проводиться за такими основними напрямками: соціальним; соціально-інформативним; соціально-психологічним; соціально-педагогічним; соціально-правовим; медико-соціальним; фінансовим; соціально-економічним; матеріальним; соціально трудовим.

2. Організаційна робота (полягає в наданні загальної, комплексної допомоги). На даний час соціальна робота з мігрантами знаходиться ще на початку свого становлення. За допомогою соціальної роботи заповнюються втрати, блокується агресивне, негативний вплив середовища.

Головним завданням соціальних служб при роботі з мігрантами є зведення до мінімуму тих негативних тенденцій та наслідків, які вона несуть.

Соціальним службам необхідно накопичувати інформацію про форми і методи роботи і опановувати засобами та новітні методики, за допомогою яких можна здійснювати управління процесами міграції [7].

Світова практика стверджує, що соціальна безпека в міграційній сфері може бути забезпечена тільки цілеспрямованою політикою і діями держави та суспільством. Цілі міграції повинні сприйматися поступово, тоді державні структури можуть ефективно використовувати міграційні потоки [5].

Виділяють рівні міграційної політики:

- індивідуальні, сімейні, групові, загальнодержавні;
- локальні, регіональні і загальнодержавні;
- економічні, політичні соціальні, етнокультурні, екологічні, конфесійні
- найближчі, середньострокові, довгострокові.

Однією з ключових етапів роботи із мігрантами – забезпечення безпеки, соціальної безпеки. Саме робота соціального працівника може і повинна стати основним механізмом досягнення соціальної безпеки.

Для підвищення ефективності соціальної роботи з мігрантами, необхідно, по-перше, мати уявлення про дану категорію населення, що вони володіють різним правовим статусом, рівнем матеріальної забезпеченості, професійнональних навичок, різними житловими умовами, сімейним станом і іншими соціально демографічними характеристиками; по-друге, доцільно виявити основні проблеми, потреби різних груп міграцій; по-третє, визначити найбільш оптимальні способи і форми надання соціальної допомоги тим, хто її потребує [7].

Визначаючи пріоритети соціальної підтримки мігрантів, потрібно акцентувати увагу на розробку такої системи соціальної роботи з мігрантами, як допомога мігрантам у подоланні їх труднощів.

Комплексний характер міграції і увага до проблем мігрантів характеризуються інноваційними підходами в соціальній роботі з різними категоріями мігрантів, зокрема, до широкого застосування використовують програмно-цільовий метод.

Програми соціальної підтримки можуть бути універсальними і категоріальними. Універсальність програми продиктована перш за все загальними інтересами, і участь в ній, як правило, є обов'язковим для громадян. Вони можуть бути спрямовані на вивчення мови, прав і зобов'язаностей сторін. Категоріальні програми надають допомогу певним категоріям мігрантів: вимушені переселенці, мігранти, які опинилися у важкій життєвій ситуації, мігранти, які відчують труднощі з адаптацією. Ефективність соціальної роботи залежить від взаємної діяльній активності всіх її учасників, оскільки «соціальна робота як вид соціальної діяльності носить активний характер, його об'єктом і суб'єктом є люди [7].

Робота соціального працівника з мігрантами – це система соціально-гуманістических відносин і форм взаємодії людей, що забезпечують виявлення

актуальних соціальних проблем і вироблення програми дій в інтересах розвитку особистості, її соціалізації та інтеграції.

Пріоритетними напрямками соціальної роботи з мігрантами є:

- розробка змісту і основних напрямів міграційної політики в конкретному регіоні;
- підготовка і реалізація програм з урахуванням специфіки регіону;
- погодження інтересів і потреб суб'єктів незалежно від об'єктів взаємодії;
- здійснення посередництва між владою, які приймають співтовариством і мігрантами, основним завданням якого є налагодження між ними партнерських, взаємовигідних відносин [7].

Призначення соціальної роботи з мігрантами – сприяння підтримці соціальної стабільності і, як наслідок, соціальної безпеки мігрантів, приймаючого суспільства і держави.

Мігранти є категорією населення, що вимагає особливої уваги і підтримки як з боку держави, так і з боку суспільства. Опинившись в несприятливих життєвих умовах, вони мають безліч проблем, які неможливо вирішити самотійно.

Загалом, міжнародна (зовнішня) трудова міграція розглядається науковцями як складова руху робочої сили або її мобільності, самотійне економічне явище або складова глобалізаційних процесів [4]. Водночас, як доводять дослідження, міжнародна трудова міграція може інтерпретуватись як соціокультурне явище та питання соціальної безпеки держави. А оскільки трудові мігранти та їхні родини мають високі ризики зазнати трудової експлуатації, дискримінації та насилля, то протидію такій дискримінації та допомога тим, хто її зазнав, вважають сферою втручання соціальних працівників [4].

Соціальним працівникам під час роботи із мігрантами доводиться брати до уваги, що міжнародну трудову міграцію поділяють на легальну та нелегальну. Однак, слід розрізняти (легальний-нелегальний в'їзд в країну) і

легальне/нелегальне працевлаштування [4]. В офіційних документах ООН для позначення трудових мігрантів, які працюють у країні прибуття, порушуючи її закони, використовують термін «неврегульована міграція» [4]. Ця ознака «легальність/нелегальність» (врегульованість/неврегульованість) є однією з найважливіших як із точки зору продукування зовнішніх ефектів міжнародної трудової міграції в країні-донорі та країні-реципієнті робочої сили, так і соціальної захищеності трудівників-мігрантів, їхнього соціального статусу [4].

Крім цього міжнародна трудова міграція може бути тимчасовою, циклічною або маятниковою чи постійною (за іншою класифікацією – поворотною чи безповоротною). При цьому мобільність робочої сили може мати як організований (програми, замовлення), так і спонтанний (робітники самостійно пропонують себе на сучасному світовому ринку праці) характер [4]. Трудові мігранти можуть перебувати в країні-реципієнті з родиною або самі (будучи одинаками чи залишивши родину в рідній країні).

Для розрізнення міжнародної трудової міграції від інших форм руху чи мобільності населення часто звертаються до тристадійної моделі трудової міграції, в якій є зв'язані між собою стадії: початкова – процес формування територіальної рухливості населення; основна – власне процес переселення; завершальна – адаптація мігрантів на новому місці проживання [4].

Адаптація, облаштування мігрантів може відбуватися у різний спосіб: 1) пристосування новосела до нового соціально-демографічного середовища місця переселення; 2) пристосування до нового соціально-економічного статусу населеного пункту; 3) біологічне пристосування або медико-біологічна адаптація – коли переселення відбувається в населені пункти з іншими природними умовами [4]. У міграційному процесі можлива й така стадія як рееміграція (реадмісія, повернення), яка може бути добровільною або примусовою, планованою або непланованою. Втім, ця стадія може наступити й після процесу переселення, коли людина ще не стигла адаптуватись до нового середовища [2; 4].

Виділяють чотири стадії міграційного процесу: початкова, переселення, адаптація, повернення.

Стосовно форм соціальної роботи, то їх теж виділяють чотири:

– інформаційно-профілактичні кампанії, тренінги, цикли занять, впровадження проектів у громадах, консультаційна робота;

– консультаційна робота, працевлаштування із супроводом, забезпечення транзитним житлом, реагування на факти трудового рабства та насильства;

– соціальний супровід, корекційно-терапевтична робота, представництво інтересів, консультаційна робота, робота з громадами;

– соціальний супровід, представництво інтересів, реабілітація [4].

Деякі дослідники вважають, що найбільшу кількість проблем породжує безповоротний тип міграції і саме він є ключовим об'єктом соціальної роботи [4]. Проте соціальна робота з тими, хто лише обмірковує можливості трудової міграції, або з тими мігрантами, які стали жертвами трудового рабства чи були депортовані з країни, є не менш важливою. Діяльність соціальних працівників може бути скерована на самого мігранта-трудівника, родину, дітей мігрантів, соціальне оточення чи на макрорівень соціальної системи [4].

Висновки. Отже, робота соціального працівника з мігрантами є досить не простою, що потребує багато уваги, вмінь та прийнятті вірних рішень. Дії соціальних працівників з мігрантами мають бути спрямовані на протидію дискримінації, обуреного ставлення суспільства та інших негативних моментів. Потрібно пам'ятати, що соціальний працівник не може один справитися із даною суспільною проблемою. У своїй роботі соціальний працівник має чітко виконувати свої обов'язки, знати основні положення законодавства у сфері надання соціальних послуг мігрантам.

Перспективами подальших досліджень є робота соціального працівника з сім'ями, які позбавлені батьківського піклування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біль М. М. Стратегічні імперативи соціального захисту мобільних громадян України. *Modern Economics*. 2018. № 11. С. 26-33.
2. Касьянова М. М. Моделі соціальної адаптації українських мігрантів у країнах Східної Європи кінця ХХ–початку ХХІ ст. *Гілея*. 2016. Вип. 110. С. 373-376.
3. Корчевська Л. О. Інтеграція України до світового ринку праці через використання трудового потенціалу: автореф. дис. ... канд. екон. наук.. Донецьк: Донецьк. нац. ун-т., 2006. 20 с.
4. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
5. Акмалова А. А. Социальная работа с мигрантами и беженцами. Учебник. М.: ИНФРА-М, 2008. 220с.
6. Юдина Т. Н. Социология миграции. Учеб. пособие для студ. Вузов. М.: Академический проект, 2006.
7. Бандура Р. Соціальна робота з мігрантами // *Нова педгогчна думка*. 2014. № 1. С. 81-84.